

Reus al Calaix de Sastre del Baró de Maldà

consell directiu

El *Calaix de Sastre* de Rafael d'Amat i Cortada, Baró de Maldà (Barcelona 1746-1819), és un conjunt de 71 manuscrits que recullen informacions i escrits diversos, tots autògrafs, relatius a l'època del seu autor. Per dir-ho d'una manera genèrica, es tracta d'uns volums a cavall entre el periodisme, les memòries i la crònica. Descriu fets, persones, esdeveniments, experiències, festes, viatges, indrets, poblacions i costums.

una de les descripcions més breus del volum. Però la causa no és pas de valoració qualitativa per part de l'autor, sinó de contacte humà: no hi va ser prou temps com per fer-se'n una idea més completa. I com que no li interessava altra cosa que constatar la seva experiència, donar testimoni d'allò que havia vist o conegut, no tenia sentit que completés el seu record fugaç amb altres informacions (orals o escrites).

Explicació de la vila de Reus en lo Camp de Tarragona¹

Reus, vila de 17500 persones, està situada en una deliciosa planura amb bon clima en lo Camp de Tarragona, abundant de vins i altres fruits.

»Los carrers en lo general són amples, empedrats i límpios, amb bona caseria, algunes de ses fachades pintades, memorable lo Mercadal de Reus, el qual forma una plaça, que és la major de la vila, prop de la iglesia parroquial, que no és tan capaç com devia ser en consideració de la vila. Lo campanar és prou alt i remata amb cucurulla, amb agulles que l'abracen i dos ordres de finestrals.

»Queden en Reus dues iglésies amb sos convents de frares, que són carmelites descalços i de Sant Francesc, iglésia i casa de padres del Seminari i la iglésia i convent de monges carmelites descalces. És digna de ser vista la plaça en què són los magnífics

quartels per a la tropa i pavellons corresponents. Bona aigua conduïda per mines i bellíssims passeigs.

»Existeix un número considerable de fàbriques d'aiguarent, que se extrau⁴ la major part per lo nord i Amèrica, embarcant-se en lo port de Salou, que dista cerca de dues llegües de la població. També se treballen molts gèneros de seda, especialment tafetans, en què s'ocupen vint telers, tres-cents per lo pertanyent a velers, dos-cents per a galons i trenta per a cinteria. En efecte, Reus és una de les poblacions més riques de tota la Província de Catalunya.

»A un quart de llegua, al ponent de la vila, és lo famós santuari de Nostra Senyora de Misericòrdia, que és la meravella de Reus, per lo molt adornada de primoroses pintures, quadros i alajas que és la capella annexa a l'ermita i principalment per los miracles i favors que han experimentat los de Reus i molts altres d'aquella santa imatge de Maria, indicant-ho los molts ex-vots o retaulons que hi ha allí per memòria.»

El segon fragment correspon al viatge que el Baró de Maldà va fer a la Morana el maig de 1782. Va passar de primer per Vilafranca i Tarragona, poblacions en què es va instal·lar respectivament per unes quantes jornades. Tot seguit va anar cap a Reus, on fa una aturada breu, i ja no es fa cap altra aturada significativa fins que no és a l'Urgell.

El Baró de Maldà i els seus acompanyants arriben a Reus, procedents de Tarragona i de camí cap a les seves possessions de la Morana, el dia 5 de maig de 1782.

Deixarem a l'esquerra, a un bon tret de camí, Vila-seca, i passarem per dintre de les poblacions de Masricart i la Canonja. Finalment arribarem a la famosa vila de Reus, en la qual, tot just d'entrats, s'havia acabada de fer la professó de la Mare de Déu del Roser en la parròquia, pués que encara distants mitja hora de Reus oïrem ventar-se la campana grossa, veient lo campanar, que ja corresponia en tota sa *hechura*, amb dos ordres de finestrals enreixats i agulles en forma piramidal, a una tan famosa vila, essent prou estufats los senyors de Reus en voler semblar ciutadans⁵, algo simil, dit campanar, al de la col·legiata de Sant Feliu de Girona.

»Entrarem a la vila passant per un o més carrers fins a embocar-nos a un carreró dintre del qual pararem a la porta de casa Gay, la qual senyora és parenta del doctor Artigues⁶. Pujarem a dita casa, donant les bones tardes a la senyora *duenya* de casa, dona de garbo, qual nos *agasajà* molt, me paregué també que amb la xocolata i amb lo que hi entra per sucra. Saludarem a ses filles, que éren les dues galanetes de cara, i més la senyora Marianneta, sa filla segona, *alomenos* a mos ulls,

En tantes pàgines com va arribar a escriure, el Baró de Maldà va dedicar molt poc espai a l'aleshores vila de Reus. En tenim una relació breu en una col·lecció de descripcions d'indrets i poblacions¹. I en tenim la ressenya de pas durant un viatge realitzat l'any 1782², en què es fixa sobretot en qüestions relativament domèstiques, que afecten les relacions i els moviments del seu grup d'acompanyats. Malgrat tot, s'hi pot veure una mica, darrera el vidre entelat de la mirada apressada, aquella població burgesa que havia crescut en riquesa i empena vital a finals del segle XVIII. El primer fragment que reproduïxo correspon a la descripció objectiva de la vila. És

les quals vestien dol d'un seu germà que morí pocs mesos atrás en les Índies.

»Vingué, avisat per lo senyor Alda⁶, un seu conegut nomenat senyor Joaquim Pedret. Anàrem junts amb lo doctor Artigues a la parròquia, que no distava molt de casa Gay. Estiguérem un rato agenollats davant de Nostre Amo (alabat sia sempre) i de la Verge Santíssima del Roser, davant de la qual sagrada imatge, en lo altar major, cremaven alguns llums, fins que havent tocat lo sagristà l'oració de l'Ave Maria amb la campana grossa i ja forrollejar⁹ claus per tancar la porta de la iglésia, nos isquérem fora a passejar per lo Mercadal de Reus i carrers, amplex tots. Essent ja nit, amb la poca celistia que feia, reparàvem¹⁰ alguns d'aquells caserons de Reus i asseguràvem los peus per no donar al través tota nostra humanitat¹¹, tornant-nos en a casa Gay.

»La nit se passà, fins a hora de sopar, divertida amb cantates de *tonadilles* acompanyades amb guitarra (que no sé si seria d'algun barber), cantades per aquell parell de Dulcinees i no del Toboso, filles de la senyora Gay. En efecte, era rato aquell de no deixar-lo hom escapar. Sopàrem després i *luego* a San Cugat del Vallès, vull dir al lliit, don Josep Alda i doctor Artigues abrigats amb un mateix llençol i jo no partint-lo amb ningú, ben acotxadet en el catre en un mateix *aposen-to*, bé que jo al costat de l'alcova i los dos *amigos* dintre.

»La bulla¹² fou que succeí *in somnis* que Artigues, volent fer festes a la cara del senyor Alda, lo que en tragué fou que el senyor Alda li clavà les ungles, esgarrapant-lo d'allò bé la cara del doctor Artigues. I oint lo senyor Alda d'Artigues: 'Home, què fa?', se quedà don Pepe Alda amb molta frescura. Ja fou un bon entremès de comèdia. I l'endemà lo bon doctor Artigues amanesqué amb la capa tapant-se casi la cara amb los xiribecs que hi tenia o esgarranxades, podent-se casi dir d'ell *eccehomo*.

Dia 6 de maig. Nos llevàrem a hora proporcionada i Artigues no gosava presentar-se per Reus per lo ja insinuat motiu.

»Luego de rentades cara i mans,

anàrem a oir missa a la iglésia parroquial, havent eixit alguns sacerdots a celebrar misses a alguns altars. I poguí oir-ne dues o tres amb quietut.

»Des de la iglésia me n'isquí a la plaça per veure lo mercat, que en tal dia hi havia moltíssima gent de Reus i forastera per vendre i comprar tanta de mercaderia que ocupava tot aquell mercadal o plaça major, que consistia en parades de hechures¹³ de espart i de cànem, estopa, cordes, espartenyas; altres de gorres, faixes, cintes, etc., altres de sabates¹⁴, altres d'alguna quincalleria, altres de terrissa, a saber, plats, olles, cobertores¹⁵, escudelles, etc. I així de les demés parades, separades unes d'altres.

»Feia dia serè, amb sol clar. Per consegüent, pres tothom xocolata, logràrem passejar per la vila de Reus don Josep Alda, senyor Joaquim Pedret i un vostre servidor, no gosant treure la cara per lo un poc esgarrapada lo doctor Artigues, mes amb tot s'uní a la societat dels *demés*.

»Passejant observàvem les curiositats que hi ha a Reus, d'estes, algunes cases pintades en sos frontis com se veuen en Barcelona, les més vistoses les de Bofarull i de March. Entràrem a la iglésia de pares carmelites descalços, que té una espaiosa nau, i sa magnífica capella i retaule d'escultura i daurat de la Mare de Déu del Carme. Seguirem lo convent, los claustros, corredors, peça del *de profundis* i l'horta, que té gran extensió, *acercant-se'ns* com volent-nos acometre un formidable gos guardià de l'horta, per si volíem fer-nos amos de les verdures, el qual no ens féu dany ni nosaltres tampoc al gos.

»Isquérem fora d'aquell convent a una com rambla o ravals de Reus i, continuant lo passeig, anàrem a veure la gran plaça ahont queden los quartels per la tropa, superbos tots ells. Després nos en tornàrem a la casa en què allotjàvem i *luego* que fou hora de dinar posàrem los peus, cames i cuixes sota la taula i lo mig cos sentat en la cadira, és a dir que sèiem tots *al rededor* de la taula amb lo tovalló al pit i vianda al plat per embocar-nos-la i cap al ventre.

»Consistí l'exordi¹⁶ del dinar en

una molt acerbellada sopa amb ous. Sabia en veritat a hostal¹⁷, mes era bona. Després se seguí un plat de faves, vianda del temps, plat de truita d'ous amb carxofes, lluç amb suc i sos pesolets, sorra¹⁸ i no surra¹⁹, amb bona porció d'oli, vinagre i sucre, etc. Postres, no em recorden quines foren.

»Concluí aquell bon *rato* per qui no està desmenjat, fiu becaïna sobre del lliit, amb tot de no soler fer-ne, i vaig dormir un *rato*, lo precís per a la digestió.

»M'alcí del catre *algo* pesat de cap i me n'aní a trobar aquells individus de casa i de fora casa, que eren les senyores de casa Llanés i senyor Joaquim Pedret, per anar a passejar i veure l'ermita de la Mare de Déu de Misericòrdia, un quart d'hora distant de la vila de Reus a la part de ponent. Xano-xano arribàrem a aquell santuari, que es conta per una de les meravelles de Reus, reparant²⁰ mentre que hi anàvem la ciutat de Tarragona, 3 hores d'allí que en distava, entre llevant i migjorn, la qual i sos camps veïns daurava lo sol encara.

»Entràrem a la iglésia de Nostra Senyora de Misericòrdia per resar alguna Salve davant d'aquella santa imatge i des de la referida pujàrem al *camarín* per dues sumptuoses escales amb varanes de ferro. Isquérem, així com fórem dalt al replà de l'escala, a una peça prou capaç en què queda un altar i dintre d'una urna reposen les reliquies de sant Victorino màrtir i en altres dos altars, dintre d'altra peça immediata a esta, en sepulcres amb sos vidres cristal·lins, los cossos sants de sant Pròsper i sant Vicent, màrtirs, *recostats* del braç, vestits a la heroica, tapats amb glasses transparents de plata. Vistos los cossos sants, entràrem al *camarín* de la Santíssima Verge Maria, que vesteixen totes aquelles parets interiors molts primorosos quadres, pintats en ells la vida i misteris de la celestial Reina, amb molta escultura i dauradura que cobreixen les parets, fins tot lo interior de la cúpula i mitja taronja. Besàrem la mà de la Soberana Verge, baixant des del *camarín* després a la sagristia, en què nos ensenyà lo capellà que habita en aquella ermita alguns vestits rics i exquisits de la santa imatge i terns,

amb los paraments d'altar, a saber un calze de plata de promorosa hechura i, per cosa rara, unes cotes²¹ per a escolans de domàs carmesí, etc.

»Satisfets de tot allò i de tant exvot o retauló que vérem en la porta lateral de la iglésia, que n'hi havia tota una càfila²², de retaulons, que no sé si passaven de cinquanta, nos en tornàrem tots a la vila de Reus i cap a casa Gay, passant-se divertida la nit amb música de guitarra i salteri, que el tocava el doctor Artigues, cantant-hi *Ale balé*²³, i lo barber tocava sa guitarra (escut d'armes, que solen ser les guitarres dels barbers) fins a donar-se'n avís per anar a sopar. De lo *demés* no se me ofereix cosa especial per embrutar paper sucant la ploma amb tinta.

Dia 7 de maig. Oïda missa en parròquia i vista passar la professó del Roser amb tanta dona que hi anaba a dues files, àzia dita iglésia parroquial, partírem de la vila de Reus a 7 hores tocades del matí.»

Notes

1. Preparat en edició crítica: Rafael d'Amat i Cortada, Baró de Maldà, *Viles i ciutats de Catalunya*. Ed. Barcino (Biblioteca Baró de Maldà, II), Barcelona 1993, a cura de Margarida Aritzeta.
2. Preparat en edició crítica: Rafael d'Amat i Cortada, Baró de Maldà, *Miscel·lània de viatges i festes majors*. Ed. Barcino (Biblioteca Baró de Maldà, II), Barcelona 1994, a cura de Margarida Aritzeta.
3. He modificat l'ortografia en tot allò que fa referència a accentuació, apòstrofs i morfologia nominal i verbal. He adequat la puntuació i he modificat lleugerament el lèxic català, els numerals i algunes construccions de relatiu, quan els canvis no alteraven significativament el text. He deixat, però, alguns barbarismes, en cursiva, expressions sintàctiques singulars i vulgarismes, perquè no els podia treure sense alterar profundament la manera d'explicar-se de l'autor.
4. exportar.
5. En una altra versió (el ms. BC 3029, f. 136), escrivia: 'Los comerciantes de Reus pretenden tener infulas de ciudadanos, no sé si diga algo más'.
6. El doctor Francesc Artigues és l'advocat de l'autor, que l'acompanya en aquest viatge per

- resoldre els afers legals i econòmics de les seves possessions a la Morana.
7. vol dir "totes dues".
8. Josep Alda és el capellà de l'autor.
9. cercar apressadament per les bubaques.
10. veïem.
11. anar de costelles.
12. diversió, gràcia.
13. es refereix a objectes.
14. en una altra versió afegeix: "i de tapins".
15. es refereix a les tapadores de recipients diversos.
16. inici; fa servir la terminologia pròpia de la retòrica.
17. tenia el mateix gust que les sopes que per aquells temps servien als hostals.
18. ventresca de tonyina. Es refereix a la tonyina salada, que s'ha de dessalar i amanir per a ser consumida, tal com la coneixem encara actualment.
19. joc de paraules amb ànim de fer riure l'auditori.
20. veient.
21. sotanes.
22. reguitzell.
23. en altres indrets explica que es tracta d'una seguidilla.